

Sennett gaat het werken in de 'nieuwe economie' samen met een 'flexibele' c.q. 'stuurloze' persoonlijkheid van burgers die individualistisch door het leven gaan (zie ook Sennett, 1998). De studie van Sennett past in de traditie van de interpreterende sociologische analyse. Op basis van diverse vraaggesprekken met arbeiders uit verschillende segmenten van de arbeidsmarkt presenteert de auteur een prettig leesbaar, relevant boek over het werken in de moderne tijd. In theoretische zin is hij er, in mijn lezing, zeker in geslaagd om duidelijk te maken welke sociale consequenties er zijn verbonden aan het werken in moderne (westerse) samenlevingen. In empirische zin schiet het werk echter tekort. Doordat de auteur bijvoorbeeld nergens nauwgezet duidelijk maakt hoe de respondenten zijn geselecteerd, op welke wijze de interviewverslagen en aantekeningen zijn verwerkt, en doordat de institutionele context in de analyse achterwege blijft, dringt de vraag zich op of Sennett werkelijk voldoende greep heeft gekregen op de sociale werkelijkheid. Het boek krijgt hierdoor een bijna journalistiek karakter, en mist mogelijk daarom de aansluiting met onderzoeksbevindingen die Sennett's inhoudelijke standpunten falsificeren (zie bijvoorbeeld het recente werk van Fevre (2007) en Dekker (2008)). In het eerste geval blijkt dat van een eenduidige internationale trend naar instabiliteit en onzekerheid op de arbeidsmarkt geen sprake lijkt te zijn, terwijl in het laatstgenoemde artikel flexibele arbeid niet gepaard gaat met een afzwakking van de gepercipieerde sociale verbondenheid tussen mensen). Dit betekent geenszins dat het werk van Sennett niet lezenswaardig is, integendeel. Het betekent daarentegen wél dat er voor sociale wetenschappers voldoende ruimte ligt om de socia-

le gevolgen van het 'moderne werken' in de toekomst te onderwerpen aan een nog scherpere analyse.

Dekker, F. (2008). Flexibele arbeid, werkonzekerheid en gemeenschapsgevoel. Steun voor collectieve sociale zekerheid in een flexibel arbeidsbestel (te verschijnen in *Sociologie*).
Fevre, R. (2007). Employment insecurity and social theory: the power of nightmares, *Work, employment and society*, 21 (3): 517-535.

Sennett, R. (1998). *The Corrosion of Character*. New York: W.W. Norton.

Fabian Dekker

Erasmus Universiteit Rotterdam

Simon, C., Vermeij, L., & Steenbekkers, A.

Het beste van twee werelden. Plattelanders over hun leven op het platteland

Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2007, 198 pp.

ISBN 978 90 377 0320 7

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) houdt zich sinds enkele jaren bezig met het leven en welzijn op het Nederlandse platteland. In opdracht van het Ministerie van LNV wordt in het onderzoeksprogramma *De sociale staat van het platteland* de leefsituatie van plattelandsbewoners in beeld gebracht. Begin 2006 verscheen het eerste, lijvige, rapport onder de titel *Thuis op het platteland*. Hierin werd op basis van secundaire data de leefsituatie op het platteland vergeleken met die in de steden. Eind vorig

jaar verscheen de tweede studie, getiteld *Het beste van twee werelden. Plattelands over hun leven op het platteland*. Deze studie laat plattelandsbewoners zelf aan het woord en beoogt een beeld te geven van de beleving en waardering van plattelandsbewoners van het sociale leven op het platteland en het functioneren van lokale gemeenschappen. De achterliggende gedachte daarbij was dat in een tijd van voortgaande individualisering en toegenomen automobilititeit het hechte sociale dorpsleven van weleer aan erosie onderhevig zou kunnen zijn.

En wat dan nog? dacht ik daar als lezer meteen achteraan.

De onderzoeksbevindingen zijn gebaseerd op groeps gesprekken met plattelandsbewoners, onderverdeeld in zes focusgroepen (agrariërs, vrouwen, jongeren, senioren, nieuwe bewoners, ondernemers) wonend in zes verschillende plattelandsregio's (Kop van Noord-Holland, Zeeland, Lauwersmeergebied, Groene Hart, Zuidoost-Brabant, Twente). Niet in alle regio's werd met alle groepen gesproken: er werden derhalve geen 36 maar slechts 13 gesprekken gevoerd. In totaal werd gesproken met 139 plattelandsbewoners. De groepsgrootte varieerde van vijf Zeeuwse ondernemers tot zestien vrouwen uit het Lauwersmeergebied. De onderzoekers haastten zich hierbij te zeggen niet zozeer te hebben gestreefd naar representativiteit als wel naar variëteit, hetgeen bij de lezer wel meteen de vraag oproept wat de bevindingen waard zijn en hoe ze gewogen moeten worden. Ofschoon dit natuurlijk de zwakte blijft van een dergelijke kwalitatieve aanpak is dit de enige mogelijkheid om fatsoenlijk de diepte in te gaan. Zeker als het gaat om de beleving en waardering van lokale sociale verbanden en gedragingen.

Bovendien werd, zoals gezegd, het onderzoek voorafgegaan door een breder op secundaire data gebaseerd kwantitatief onderzoek naar de leefsituatie op het Nederlandse platteland. Het praten met mensen kan dan ook een grote toegevoegde waarde hebben op het enquêteren van respondenten. Dat praten kan in individuele gesprekken, maar de onderzoekers hebben, waarschijnlijk om praktische redenen, gekozen voor groeps gesprekken.

Maar wat komt er nu eigenlijk uit? Eerlijk gezegd niet zo veel meer dan we al wisten. Plattelandsbewoners zijn over het algemeen heel tevreden met hun leven op het platteland. De rustige, ruime en groene woonomgeving worden zeer gewaardeerd. Daarnaast waarderen ze het sociale leven op het platteland en in de dorpen; mensen kennen elkaar zonder zich al te hinderlijk met elkaar te bemoeien. De sociale controle neemt af maar de onderlinge betrokkenheid blijft groot. Plattelandsgemeenschappen zijn als gevolg van individualiseringstendenzen 'lichte' gemeenschappen geworden. Maar van een grote sociale erosie is geen sprake. In sociaal opzicht kan het platteland als leefomgeving dan ook worden beschouwd als het beste van twee werelden, zo concluderen de onderzoekers. Natuurlijk wordt her en der wat gesputterd over verdwijnende voorzieningen, over het openbaar vervoer, over de oprukkende stad en over natuurontwikkeling, maar het overheersende beeld is heel positief.

Het rapport geeft een uitgebreid beeld van het sociale leven in dorpen, waarbij vele thema's de revue passeren. Het verenigingsleven, de burens, de rol van de familie en de kerk, lokale activiteiten en festiviteiten, om er maar een paar te noemen. Zelf vond ik het zevende hoofdstuk het aardigst om te lezen.

Hierin wordt onder de titel 'Wij' en 'de anderen' een (soms hilarisch, soms treurig) beeld geschetst van de – gepercipieerde – sociale identiteiten en scheidslijnen binnen dorpen, tussen dorpen en tussen plattelanders en stedelingen.

Het rapport is niet alleen lezenswaardig, het is ook prettig leesbaar. En rijkelijk gelardeerd met treffende citaten uit de groeps gesprekken. Maar alles bij elkaar zijn de bevindingen weinig verrassend en vooral 'nice to know'. Al lezende bleef die ene knellende vraag dan ook door mijn hoofd spoken: wat is van dit alles nu de beleidsrelevantie? Anders gezegd: wat is nu eigenlijk het probleem? Deze vraag wordt helaas niet beantwoord.

Frank van Dam
Ruimtelijk Planbureau, Den Haag

Verhoeven, Willem-Jan ***Income Attainment in Post-Communist Societies***

Dissertatie Universiteit Utrecht. ICS
Dissertation Series 127, 2007, 193 pp.
ISBN 978 90 393 4471 2

Sinds de val van het IJzeren Gordijn heeft zich in de sociologische tijdschriften een diepgaande, felle en bij tijd en wijle zelfs verhitte discussie afgespeeld over wat de gevolgen van de markttransitie zijn voor de sociale stratificatie van postcommunistische samenlevingen. Dit debat krijgt in het proefschrift van Verhoeven een vervolg, dat op verschillende punten tot nieuwe inzichten leidt.

Verhoeven beperkt zich wat de dimensies van sociale stratificatie betreft tot inkomens. Zijn centrale onderzoeksvraag is wie, in termen

van inkomensverwerving, de winnaars en wie de verliezers zijn geweest van het transitieproces. Deze algemene vraag wordt gespecificeerd in een aantal deelvragen over de mate waarin de inkomenseffecten van menselijk, politiek en marktkapitaal zijn veranderd tijdens het transitieproces, over overeenkomsten en verschillen tussen de verschillende landen, over de nog resterende inkomensvoordelen van vroegere communistische partijleden en over de veranderingen in inkomen van uitkeringsgerechtigden gedurende de transitie.

De theorie die een centrale rol speelt in dit proefschrift is de zogenaamde institutionele markttransitietheorie die vooral verbonden is met de naam van Victor Nee. De harde kern van deze theorie kan worden teruggebracht tot de uitspraak dat de ingrijpende institutionele veranderingen, die het gevolg zijn van de introductie en verbreiding van marktmechanismen in een planeconomie, verreikende gevolgen hebben voor het systeem van sociale stratificatie. Deze nieuwe instituties doen namelijk niet alleen nieuwe machtsmiddelen en hulpbronnen ontstaan, maar leiden ook tot nieuwe motieven en kansen. Meer specifiek bevat deze theorie een drietal hypothesen. De eerste is een marktmachthypothese. Deze stelt dat als de transitie voortschrijdt de economische macht allengs verschuift van herverdelers, die het economische leven beheren en beheersen (planners, bureaucraten en partijkaders) naar directe producenten. De tweede is een marktprikkelhypothese. Deze betoogt dat planeconomieën, die op herverdeling zijn gericht, materiële prikkels onderdrukken. Tijdens de transitie gaan marktprikkels echter een steeds grotere rol spelen. De derde is een marktkansenhypothese. Deze sugge-